

СТРУЧНИ РАД
PROFESSIONAL PAPER

DOI: 10.65627/zrnmuc.2026.56.11

UDK: 026.07:069(497.11)(091)

Примљен / Received: 10. 3. 2026.

Прихваћен / Accepted: 8. 4. 2026.

Јована Божовић
дипломирани библиотекар
Народни музеј Чачак
muzejcanibis@gmail.com
ORCID: 0009-0007-0839-3880

Оснивање, рад и функције специјалне библиотеке Народног музеја у Чачку

Апстракт: *Рад анализира настјанак, развој и функције специјалне библиотеке Народног музеја у Чачку као организационе јединице унутар музејске установе. Истраживање је засновано на анализи архивске грађе музејске библиотеке и музејске архиве, као и на непосредном увиду у структуру и стање библиотечког фонда. Посебна пажња посвећена је формирању сопствене књижне фондације библиотечком деценијом XIX века и сопственом развоју библиотечке делатности у оквиру Музеја. Прикупљање стручне литературе трајало је више деценија, док је организована и стандардизована библиотечка делатност институционално уобличена тек крајем XX века. Анализа показује да је библиотека од сопствене збирке и ручне литературе неопходне за рад кључнога времена прерасла у специјализовану научну библиотеку са развијеним фондом монографских и серијских публикација. Данас она представља важан истраживачки ресурс за проучавање културне и историјске баштине Чачка и ширег простора западне Србије.*

Кључне речи: *специјалне библиотеке, музејске библиотеке, Народни музеј Чачак, библиотечки фонд, културна баштина, библиотечка делатност*

Библиотеке се према садржају библиотечно-информационе грађе и извора и према профилу корисника разврставају на неколико типова: национална библиотека, јавна библиотека, школска библиотека, високошколска библиотека, универзитетска библиотека, библиотека научноистраживачких института и установа, специјална библиотека, као и информациони центри при другим институцијама, организацијама или удружењима.¹

Важно је направити разлику између два типа библиотека – библиотеке које као установе јавне службе остварују општи интерес у библиотечној делатности и библиотеке

које, као организационе јединице које се налазе у саставу других институција и установа, библиотечку делатност могу обављати уколико су уписане у регистар библиотека.²

Први тип представља самосталне установе јавне службе, док други чине библиотеке које функционишу као организационе јединице унутар других институција. У литератури и у пракси често ћемо наићи на различите синонимне термине којима се именује овај други тип библиотека, а све у зависности од разумевања њихове улоге у оквиру

[1] „Закон о библиотечно-информационој делатности”. Службени гласник Републике Србије бр. 52 (2011)

[2] Библиотеке у саставу не уписују се у судски регистар, за разлику од посебних установа основаних за обављање библиотечке делатности, већ у регистар библиотека који води матична библиотека за одговарајуће географско подручје, односно у Централни регистар библиотека који води Народна библиотека Србије.

институције у којој се налазе. Тако наилазимо на термине попут „стручне библиотеке“, „специјалне библиотеке“, „информационо-документациони центри“, „библиотеке у саставу“ и сл. Формирају се у оквиру културних, образовних, истраживачких, научних, стручних и других установа.

То значи да ове институције не оснивају библиотеке као самосталне установе, већ организују библиотечку делатност у оквиру сопствених организационих јединица. Рад специјалних библиотека у оквиру установа културе заснован је на *Закону о библиотечкој делатности* („Службени гласник РС”, бр. 34/94) и подзаконским актима донетим на основу њега.

У складу са овим Законом, специјалне библиотеке обухваћене су матичним функцијама које се утврђују ради остваривања јединственог и стручног обављања библиотечке делатности и њеног унапређивања. По својој природи намењене су одређеном кругу корисника: запосленима у матичној институцији, колегама, стручним сарадницима, научним радницима, студентима, професорима. Већ и сама чињеница да се налазе у оквиру других установа намеће посебан приступ приликом оснивања, планирања, организације и коришћења њихових фондова.

Оснивање и развој библиотеке Народног музеја у Чачку тесно су повезани са настанком и институционалним развојем саме музејске установе. Почетни књижни фонд формиран је већ у првим годинама рада Музеја, али без јасно дефинисане библиотечке организације. Библиотека Народног музеја у Чачку није настала као унапред планирана институционална целина, већ се постепено формирала из приручног књижног фонда неопходног за рад кустоса, да би тек крајем XX века добила облик организоване и стандардизоване специјалне библиотеке. Управо тај процес институционалног обликовања библиотеке представља основни предмет анализе овог рада.

Оснивање музејске библиотеке у Чачку

Оснивање и развој специјалне библиотеке Народног музеја у Чачку потребно је анализирати упоредо са настанком самог Музеја, с обзиром на то да се налази у његовом саставу. Након више успона и падова у остваривању идеје о оснивању Музеја у Чачку та идеја је реализована 30. августа 1952. године, одлуком Народног одбора градске општине у Чачку на седници која је одржана тога дана.³

Поред многобројних ограничења, рад на прикупљању, стручној обради, чувању и излагању музејских предмета резултирао је формирањем прве Сталне поставке, која је свечано отворена 7. јула 1953. године у Конаку Јована Обреновића.⁴

Рад на овој поставци условио је уједно и прикупљање бар приручног књижног фонда, јер се сва неопходна историјска и музеолошка литература није могла пронаћи у јавним библиотекама, па је тако прва библиотечка грађа пристигла у Музеј заједно са првим музејским предметима, као недељив део културне баштине.⁵ Сакупљана је специфична литература која је постепено постајала интегрисани део музејске установе. Крајем 1953. и почетком 1954. године оформљен је почетни библиотечки фонд који је одвојен од музејских предмета и издвојен у посебну целину.⁶

Када узмемо у обзир податке о времену оснивања Народног музеја у Чачку и времена уписа музејске библиотеке у регистар библиотека, уочавамо вишедеценијско раздобље протекло од зачетака специјалног

[3] Милош Тимотијевић, „Оснивање музеја у Чачку”, *Зборник радова Народног музеја XXVI* (1996), 14.

[4] Милош Тимотијевић, „Дуг пут оснивања Музеја у Чачку”, *Сјоменица Народног музеја у Чачку: 1952–2012*. (Чачак: Народни музеј, 2013), 11.

[5] Радивоје Бојовић, „Музејска библиотека”, *Сјоменица Народног музеја у Чачку: 1952–2012*. (Чачак: Народни музеј, 2013), 207.

[6] Р. Бојовић, „Музејска библиотека”, 207.

библиотекарства унутар ове институције до освешћивања потребе стандардизовања библиотечке делатности у оквиру матичних организација, али и у оквиру система који чини мрежа библиотека Србије.

Наиме, увидом у улазну књигу музејског материјала⁷ из 1953. године долазимо до сазнања да је први забележен примерак библиотечке грађе у Музеју уписан дана 2. марта 1953. године под редним бројем 332 (књига *Пунољейсѿво љускоја рода*, В. Јањића из 1900. године).

Даље се, у рубрици предвиђеној за бележење описа музејских предмета, нижу наслови новина *Полиѿика* (1914, 1921), *Чачански ѿлас* (1933), *Чачански ѿкреѿ* (1933), *Загруѿа* (1941), *Рудничанин* (1893), *Драѿачево* (1925, 1926), *Млада Србадија* (1871) и *Таково* (1892, 1893, 1894, 1896), који су у исту књигу уписани наредног дана.

У рубрици где је бележен историјат предмета (начин набавке, чији је био, чему је служио) за ове вредне примерке завичајних новина записано је: „Из библиотеке Јеврема Обренића из Пшаника, општ. деловође који је умро 1946. Поклон.” Даљим прегледањем улазне књиге уочавамо да је те године значајан део фонда у Музеј пристио путем поклона, а уочљиво је да су поклонодавци у знатном броју била свештена лица.

Име које се у овој рубрици истиче јесте прота Милисав Протић Гучанин. Његов лични удео у стварању позитивних услова за рад новонастале установе је препознатљив. Наиме, немали број врло значајних старих и вредних књига и часописа из музејског фонда потиче из протине библиотеке.

Писмом Милисав Протића Савету музејских радника ГНО Чачак (Јежевица – Чачак, 17. септембар 1952) на откуп је било понуђено 549 наслова у 906 књига, где је осим рукописних и првих штампаних српских

књига, на откуп понуђен комплет од 213 издања „Жичке библиотеке”, штампаних између 1919. и 1935. године.⁸

Тако је велики број старих и ретких издања из једне од најстаријих приватних библиотека, коју је стварало десет генерација породице Поповић, доспело у Музеј са књигама прикупљеним преко музејског повереника.⁹

У улазној књизи музејског материјала, у рубрици где је описана грађа, запажамо да је Музеј добио више примерака старе и ретке књиге, књиге на руском и хрватском језику, рукописне, прве штампане српске књиге, као и нека издања штампана у најзначајнијим штампаријама тога времена, у Будиму, Бечу, Лајпцигу, Београду, Карловцима и Венецији, у чувеној штампарији Божицара Вуковића. Нажалост, музеолошка вредност ових књига није на време уочена, па оне данас не чине део фонда Народног музеја у првобитном обиму. Преузимањем књига и некњижне грађе из заоставштине проте Михаила Поповића ова збирка добила је коначну физиономију тек 1997. године.¹⁰

Осим поклона којима је започето прикупљање књижне грађе, забележен је и податак о првој купљеној публикацији, такође од проте Милисав Протића, 25. јула 1953. године. Даље се у рубрикама нижу уписана имена разних дародаваца и продаваца. Увођене су књиге, часописи, листови, новине, брошуре, а приметно је да је сва библиотечка грађа евидентирана заједно са другим музејским предметима у исту књигу.

На крају 1953. године Музеј је имао формиран почетни књижни фонд који је, истина, био несистематичан, али тај тренутак можемо узети као оквирни период када је могла бити зачета идеја о формирању библиотечке

[7] У почетку је сва библиотечка грађа уписивана у улазну књигу музејског материјала, неодвојиво од других музејских предмета.

[8] Р. Бојовић, „Музејска библиотека”, 210.

[9] Радивоје Бојовић, *Проша Вићенѿије Појовић и синови: кайшалој изложбе*. (Чачак: Народни музеј, 2021), 9.

[10] Р. Бојовић, *Проша Вићенѿије Појовић и синови: кайшалој изложбе*, 9.

делатности у овој установи. Организација стручног рада специјалне библиотеке у односу на оснивање установе у оквиру које је функционисала значајно је одложена.

Заправо, анализом материјала из библиотечке архиве примећујемо да је стручни фонд био неопходан за рад и развој музејских струка, те се на његовом прикупљању радило, али да се о организованој и стандардизованој библиотечкој делатности почело размишљати тек касније, у периоду када је Музеј имао формирана сва одељења на којима се темеље његово постојање и његов рад.

Рад и функције музејске библиотеке

Тренутак када су публикације издвојене од осталих музејских предмета и када је започето њихово уписивање у посебан инвентар књига библиотеке, могли бисмо узети за тренутак када је почела да функционише и музејска библиотека. Наиме, увидом у књиге инвентара доступне у музејској библиотеци, анализирамо прву књигу инвентара библиотеке Народног музеја и наилазимо на датум 17. мај 1954. године када је ова књига оверена печатом и потписом тадашњег Секретеријата за привреду Народног одбора Градске општине. Проучавајући њен садржај увиђамо да су у том периоду у исту књигу уписиване и монографске и серијске публикације.

С обзиром на то да није постојала посебна просторија која би вршила функцију библиотечког депоа, сав фонд складиштен је у економском делу Конака господара Јована Обреновића, где се налазила и Стална поставка. Нешто касније је библиотечки фонд, заједно са управом Музеја, премештен у кућу Вула Пантелића, а затим у зграду Окружног начелства.^[11] Уз одређене измене у погледу просторија где су књиге смештене (услед повећавања обима фонда), библиотека Музеја се и данас налази у истој згради.

Библиотека Народног музеја постала је неодвојиви део укупне музејске делатности и намена јој је првенствено била да помогне кустосима и истраживачима с циљем да својим пажљиво браним фондом прати и допуњује садржаје и информације које су им неопходне за рад. Да специјална библиотека мора бити чувар фонда који садржи пажљиво селектовану библиотечко-информациону грађу и изворе имплицира и дефиниција Асоцијације специјалних библиотека коју је дао Пол Весерман: „Специјална библиотека је информациони објекат који треба да обезбеди приступ специјализираним информацијама које се налазе у њој, а намењене су потребама посебне врсте клијената.”^[12]

Тако је, сходно постојећим одељењима у оквиру Народног музеја у Чачку, набавка публикација била тематски усмеравана на области историје уметности, историје, археологије, етнологије и конзервације. Осим монографија и периодике, библиотека је поседовала многобројне каталоге, енциклопедије општег и стручног карактера, речнике, лексиконе, библиографије и сл. Своје место у фонду имала је и одређена завичајна грађа. Корисници библиотечког фонда, у складу са тим, били су превасходно колеге, сарадници и истраживачи из музејских области.

Историјском архиву у Чачку су, као сувишни, још 1961. године уступљени поједини примерци старе и ретке књиге, појединачни бројеви новина и извештаја, међу којима су била и завичајна издања. Због тога су Одељење за историју уметности и Одељење за историју преузели бригу о рукописној и старој српској штампаној књизи од XIV до XIX века.^[13]

Међу овим књигама изузетне вредности и значаја најстарија је била *Јежевичко чешворојеванђеље*, датовано у период XIV века, рукопис двојице писара, повезано дрвеним

[11] Р. Бојовић, „Музејска библиотека”, 207.

[12] Branko Knežević, *Specijalno bibliotekarstvo* (Beograd : Trebnik, 2002), 3-4.

[13] Р. Бојовић, „Музејска библиотека”, 207.

дашчицама, пресвучено смеђом кожом и писано на пергаменту, са два декоративна метална копчама. Корице су украшене представом распећа Христовог у централном делу које је уоквирено цветним орнаментом са симболима јеванђелиста у сваком углу, док је сам текст писан црвеном и црном бојом, скромно украшен неколицином иницијала, два заставица и једним маргиналним украсом. У сталној поставци Народног музеја Чачак изложена је макета ове књиге.

Четири кодекса – *Празнични минеј* (1536–1538), *Молишвеник* (1538–1540), *Четворојеванђеље* (Мркшина црква, 1562) и одломак *Молишвеника* (1546) из првих српских штампарија – представљају најзначајнију целину у Збирци старе и ретке књиге Народног музеја у Чачку.¹⁴

Све књиге из ове збирке чувају се у посебно прописаним условима, у металним ормарима, у депоима историјског одељења и све су микрофилмоване. Да оваква ситуација није реткост запажамо и на основу објављених резултата других истраживача у сродним институцијама. Приметно је како је у музејским установама чест случај да рукописи, разгледнице, фотографије, географске карте, мапе, цртежи, видео-записи и остала некњижна библиотечка грађа нису у саставу фондова стручне музејске библиотеке. Таква грађа је разврстана тематски и укључена у основне музејске збирке и фондове, односно третирана је као музејски предмет.¹⁵

С обзиром на то да библиотека у почетку није имала стручног радника, бригу о целокупном библиотечком фонду водили су кустоси, првенствено запослени на Одељењу за историју, али и водичи, археолози и секретар установе.¹⁶

[14] Радивоје Бојовић, *Српске штампане књиге XIV века из збирке Народног музеја у Чачку* (Чачак: Народни музеј, 2009), 5.

[15] Марина Митрић, „Специјалне библиотеке у установама културе – стање и проблеми”, *Савремена библиотека* (2009), год. 21, бр. 26, 8.

[16] Информације су добијене из разговора са књижничарком Анђелијом Чвркић која је вођен 2. септембра 2025. године.

Неоспорно отежано функционисање у оквиру обимнијег књижног фонда било је последица евидентно све већег прилива часописа који су мешани са монографским публикацијама. Такву ситуацију било је неопходно променити, па увидом у инвентарне књиге библиотеке запажамо да је крајем 1991. године започето одвајање периодике од монографија. Уз послове на физичкој подели и смештају књига рађен је реинвентар фонда, где су публикације добиле одговарајуће сигнатуре у складу са врстом којој припадају (монографије или периодика) и према својим физичким карактеристикама.

Тада је усвојен систем слагања књига према редоследу прилива и према формату, тј. *numerus sigens*, и тај принцип је задржан до данас. Свака нова књига добила је текући сигнатурни број и у складу са тим своје место на полици. На тај начин попуњавају се полице без остављања празног простора за будуће приливе. Монографске публикације су разврстане у четири групе у зависности од њихових физичких карактеристика, односно димензија, и свака група има свој *numerus sigens* који почиње од броја један. Због просторне економичности овакав вид слагања публикација био је најпогоднији за музејску библиотеку. Настављен је рад на раније започетом лисном алфабетском каталогу.

Прегледањем деловодног протокола установе примећујемо да је започета и техничка заштита библиотечке грађе. Рађено је на корицењу и повезивању оштећених наслова. Све до средине деведесетих година XX века трајао је рад на овом подухвату, када је библиотечки фонд добио карактеристике стручне библиотеке, а која је даље унапређивана ка данашњем статусу.

Музејска библиотека уписана је у регистар библиотеке 1996. године, са фондом од 4486 књига и 425 наслова часописа. Неколико година касније, тачније 1999. године, Музеј је добио и првог квалификованог библиотечког

радника са звањем књижничара. У периоду до 2006. године изграђена је физиономија данашње библиотеке научног типа.

Књижни фонд је по свим библиотечким правилима разврстан, смештен, доследно каталогизован и инвентарисан, те је музејска библиотека постала корак ближе типу модерне специјалне библиотеке. Периодика је добила своју картотеку, а настављен је рад на ауторском каталогу, као и на картотеци размене публикација која је формирана десетак година раније. Монографске публикације инвентарисане су у књигу инвентара монографских публикација, а периодика у књигу инвентара серијских публикација.

Библиотека је пословала као библиотека затвореног типа, што је њена особеност и данас. Публикације се могу користити и прегледати само у оквиру установе, за потребе заинтересованих корисника међу које, осим музејских радника, спадају научни радници и сарадници, професори, студенти, средњошколци, суграђани и сл.

Савремена обрада књижног фонда библиотеке Народног музеја започета је 2006. године када је уведен библиотечно-информациони систем НИБИС. Увидом у књигу инвентара за монографске публикације наилазимо на податак да је увођење инвентара завршено закључно са инв. бр. 7392 и од тог броја па надаље све књиге инвентарисане су у електронској књизи инвентара, а у оквиру претходно поменутог библиотечног програма.

Данас библиотека за претраживање фонда користи упоредо лисни алфаветски каталог за старија издања (публикације из лисног каталога нису преведене у електронски) и електронски каталог за публикације које су постале део библиотечног инвентара након 2006. године.

Приступом бази података Мреже библиотеке Србије (МБС база) налазимо податак да музејска библиотека на крају 2024. године броји 14.397 монографских публикација и

8.737 физичких јединица серијских публикација, које се налазе у оквиру 603 наслова периодике.¹⁷

У поређењу са библиотекама општег типа, у специјалним библиотекама уочљива је разлика не само у садржини литературе, већ и у типу грађе. Истражујући фондове специјалних библиотека на територији Републике Србије Драгана Милуновић је истакла и појаснила како носиоци информација у овом типу библиотека нису превасходно монографије, јер је процес њиховог публикаовања често дуготрајан, па информације у њима неретко постају застареле у тренутку објављивања. Главни носиоци информација у специјалним библиотекама јесу периодичне публикације, преко којих информације и подаци много брже циркулишу.¹⁸

На одељењу периодике библиотеке Народног музеја у Чачку присутно је преко 8.000 физичких јединица (годишњака, извештаја са конгреса и симпозијума, зборника, часописа и листова). У великом обиму периодику чине часописи на страним језицима, а доминирају часописи у којима се обрађују теме из области археологије.

Када су монографије у питању, проценуално највећи део фонда чине публикације из области историје, а затим археологије, историје уметности, етнологије итд. Осим тога, библиотека поседује и део литературе општег типа која је од изузетног значаја за све истраживаче, па су веома важан чинилац фонда опште, националне и стручне енциклопедије, биографски и језички речници, лексикони, библиографије, приручници, каталожи, водичи и сл.¹⁹ Посебно се води рачуна о селекцији грађе, а тежња је да дупликатати буду присутни само у изузетним случајевима.

[17] Статистички подаци преузети су из базе Мреже библиотеке Србије (приступљено 16. 9. 2025).

[18] Драгана Милуновић, „Специјалне библиотеке у Републици Србији: стање у 2003. години и приоритети развоја са предлогом мера за унапређење рада“, *Инфошека* (2005), 212.

[19] Сви подаци и информације о тренутном стању и статусу фонда музејске библиотеке прикупљени су директним посматрањем библиотечке грађе.

Простор

Музејска библиотека, више пута пресељавана из једног простора у други, данас заузима амбијент од око 60 m² и налази се на првом спрату зграде Старог начелства, па из тог разлога није доступна особама са инвалидитетом. Правилником о националним стандардима, у погледу просторних услова, ова ставка јесте прописана, али с обзиром на то да настанак саме библиотеке није резултат систематичног планирања и наменског организовања простора, тај услов није било могуће реализовати. С обзиром на то да Народни музеј у Чачку не поседује наменски грађену зграду, већ је смештен у објект грађен за другачије потребе, услови за смештај библиотечног фонда прилагођени су расположивом простору.

Библиотечки фонд распоређен је у три просторије (две канцеларијског типа и један наменски осмишљен и организован библиотечки депо), док је део фонда смештен у ходничком простору, у затвореним орманима. Поред затворених витрина доминантно се користе стандардне отворене дрвене полице. Библиотека располаже једним читалачким местом које није опремљено савременим информационо-комуникативним средствима.

Могућност електронског претраживања каталога библиотеке имају искључиво запослени у оквиру установе помоћу опција које нуди библиотечки програм НИБИС. Корисници ван установе о књижном фонду информишу се у самој библиотеци. Приступ фонду је затворен.

Начини попуњавања фонда

Набавка библиотечких јединица врши се: куповином – вид набавке који се планира на годишњем нивоу; разменом – врши се са сродним институцијама културе у Србији и иностранству (музеји, научни институти, заводи за заштиту споменика културе, библиотеке и сл) и поклоном – дародавци су

институције и појединци који желе да део личног фонда оставе библиотеци.

Континуиран прилив публикација у музејску библиотеку заслуга је најпре личног ангажовања кустоса, јер су материјалне недаће одувек ометале рад на планском попуњавању књижног фонда. Тако је највећи део публикација, првих деценија, у Музеј стигао путем поклона, како појединаца, тако и сродних институција. На тај начин је обезбеђен прилив нових издања других музеја, завода за заштиту споменика културе, института, факултета, академија наука и сл. До старијих издања долазило се путем вишкова које су уступали Народна библиотека Србије, библиотека Српске академије наука и уметности, Архив Југославије, Архив Србије итд. Та пракса је одржана током свих година.

Поред појединачних примерака поклањани су и делови приватних библиотека попут књига из библиотеке Божицара Ковачевића или Стевана Секованића. Традиционално осетан број публикација стиже као поклон из вишкова Народне библиотеке Србије.

Ентузијазам и ангажовање запослених у Музеју у погледу богаћења библиотечног фонда одржао се током свих ових година, па су тако кустоси неретко током теренског рада уочавали и опажали веома важну и вредну библиотечку грађу која је касније стизала у Музеј што путем поклона, што откупом.

Када је размена публикација у питању, кључни моменат догодио се 1966. године када се појавила монографија *Илирска кнежевска некропола у Ашеници* Милене Ђукић и Борислава Јовановића. Јединствено археолошко откриће из VI–V пре нове ере на територији града Чачка омогућило је Народном музеју излазак из својеврсне анонимности и презентацију у музејским и научним круговима широм Србије, али и Европе и света.²⁰

[20] Радивоје Бојовић, „Биографије и библиографије радника Народног музеја”, *Споменица Народног музеја у Чачку: 1952–2012*.

То је моменат када је отпочела богата размена публикација са сличним установама у иностранству, укључујући и престижне библиотеке. Данас се у архиви библиотеке чувају многобројне преписке између домаћих и иностраних установа и Народног музеја у којима је остао забележен траг о понуди и потражњи публикација и зачецима новог вида сарадње и пословања.

Прегледом картотеке размене примећујемо празнине у евиденцији настале на размеђи два века, што се поклапа са периодом опште кризе на нивоу државе и региона. Тада су и прекинути многи контакти на међубиблиотечкој размени публикација. Нека издања из тог периода су набављена доста касније, али знатан број недостаје.

Данас музејска библиотека има веома развијену и богату међубиблиотечку размену и она представља најактивнији вид планиране и организоване набавке фонда. Активна размена публикација спроводи се са 92 установе у иностранству и 125 установа у оквиру Републике Србије.

Поменули смо да су подаци о откупу библиотечке грађе уочљиви у деловодним протоколима Музеја од самог оснивања, па надаље. Међутим, систематична и планска набавка књига овим путем бележи се тек последњих деценија. Куповина публикација за музејску библиотеку планира се на годишњем нивоу, а све према средствима која су обезбеђена из буџета града. Овакав вид набавке је од изузетног значаја јер се само овим путем могу са сигурношћу обезбедити одређена издања. Организована и систематична набавка публикација веома је битна јер специјалне библиотеке због своје намене не трпе појаву дупликата, осим у изузетним случајевима.

Када је у питању издавачка делатност, већ на самом почетку рада установе (23. мај 1954) покренуте су идеје о обимној издавачкој делатности, када је тадашњи директор

.....
(Чачак: Народни музеј, 2013), 212.

установе предложио да Народни музеј у Чачку покрене свој часопис под називом *Зборник радова Народног музеја*, а било је предлога чланова Савета да се изда и прва књига, *Рајне белешке са Јавора и Тојлице 1876, 1877 и 1878. године* Димитрија Мите Петровића (оца Надежде Петровић).²¹ Та идеја је успешно реализована и 1955. године Народни музеј је издао своју прву књигу *Рајних белешки* и од тада се традиционално настоји да се издају публикације са историјском тематиком територијалног подручја које Музеј покрива својом делатношћу.²²

Када је у питању покретање сопственог часописа, та идеја је остварена касније, прецизније 1969. године, када је изашао први број *Зборника радова Народног музеја Чачак*. Овим часописом започето је континуирано објављивање радова о проучавању прошлости и културно-историјске баштине Чачка, Моравичког округа и Западне Србије, али и културно-историјских веза овог подручја са простором целе Србије и Балкана. Након *Илирске кнежевске некрополе у Ашеници* Милене Ђукић и Борислава Јовановића из 1966. године, појава овог часописа изузетно је допринела ширењу информација о раду установе у стручним и научним круговима, али и широкој публици.

Зборник непрекидно излази од 1969. године, а закључно са 2025. годином изашло је укупно 55 бројева и управо је својом редовношћу излажења, бројем, квалитетом прилога, као и цитираношћу, постао једна од водећих научних публикација у Србији (изван Београда). Категорисан је као истакнути научни часопис – М52. Сва издања су доступна у ПДФ формату на сајту Народног музеја, што значајно унапређује доступност и видљивост свих радова широј стручној и научној јавности.

[21] Милош Тимотијевић, „Шест деценија рада Народног музеја у Чачку (1952–2012)”, *Споменица Народног музеја у Чачку 1952–2012* (Чачак: Народни музеј, 2013), 20.

[22] М. Тимотијевић, „Шест деценија рада Народног музеја у Чачку (1952–2012)”, 21.

Издавање сопственог часописа постао је важан сегмент у комуникацији са научном јавношћу, али квалитетан, стручан и марљив истраживачки рад временом је преточен у разнородну писану форму, па су тако, осим *Зборника*, издања Музеја временом постала разноврсна и данас обухватају и друге категорије публикација: књиге (52), зборнике радова са научних скупова (10), водиче (4), каталоге (158), али и албуме са сликовном грађом (3).²³ Сва музејска издања чувају се на одељку за обавезан примерак, према предвиђеним прописима. Овакви писани трагови сведоче о квалитету, обиму и учесталости радове саме институције.

Закључак

Специјалне библиотеке, иако намењене ограниченој групи корисника, веома су усмерене на очување културне баштине и колективне свести. Када говоримо о дугогодишњој традицији Народног музеја Чачак, неопходно је поменути исто толико дугу библиотечку делатност у оквиру ове установе. Народни музеј у Чачку, осим изузетне вредности у погледу обима и квалитета стручног фонда, поседује и вредну збирку старе и ретке књиге.

Поред богатог фонда монографских публикација, библиотека Музеја располаже важним фондом текућих периодичних публикација које су често главни носиоци информација и у великом обиму су то издања на страним језицима. Публикације су тематски усмерене углавном на области историје, уметности, историје, археологије, етнологије, палеонтологије и конзервације.

Осим монографија и периодике, изузетно битан чинилац фонда представљају опште, националне и стручне енциклопедије, биографски и језички речници, лексикони, библиографије, приручници, каталози, водичи и сл. Од нарочитог значаја је чињеница да је фонд функционално сређен, јер

се и допринос библиотеке мери могућношћу њеног ефикасног коришћења. После дугогодишњег трагања у погледу организације рада библиотеке, њеног књижног фонда, набавне политике, класификације, заштите и коришћења библиотечке грађе, данашња специјална библиотека Народног музеја делује по једном складно уређеном систему.

Оно што би у будућности могао бити начин за додатни напредак јесте свакако рад на интензивнијој аутоматизацији у пословању, дигитализацији, али и на материјалном пољу (обезбеђивање адекватнијег простора за смештај фонда, читаонице, компјутерске опреме за спољне кориснике и сл). За сада су развојни планови музејске библиотеке сведени у скроман оквир који чини редовно финансирање набавке литературе и одржавање међубиблиотечке размене публикација, обезбеђивања и организације што функционалнијег радног и магацинског простора, како би се омогућило оптимално коришћење књижног фонда и његова што потпунија заштита. Закључујемо да и поред богате традиције и великог потенцијала музејска библиотека данас функционише ограничено.

Извори и литература

Електронски извори

„Закон о библиотечко-информационој делатности”, *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011). Доступно на: <https://nb.rs/wp-content/uploads/2024/06/Zakon-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti-21.pdf> (приступљено 17. 9. 2025)

Статистике

Статистички подаци из базе Мреже библиотека Србије (приступљено 16. 9. 2025)

Извори

НМЧ, Књига инвентара Народног музеја Чачак (1953)

НМЧ, Књиге инвентара монографских публикација

НМЧ, Књиге инвентара серијских публикација

НМЧ, Регистар: Размена публикација са установама у иностранству

НМЧ, Регистар: Размена публикација са установама у земљи

НМЧ, Улазна књига музејског материјала 1952–1953.

[23] Побројана грађа пописана је по виђењу, на основу обавезних примерака које чува музејска библиотека.

Литература

Бојовић, Радивоје. „Биографије и библиографије радника Народног музеја”, *Сјоменица Народног музеја у Чачку: 1952–2012* (2013), 212–285.

Бојовић, Радивоје. „Музејска библиотека”, *Сјоменица Народног музеја у Чачку: 1952–2012* (2013), 207–210.

Бојовић, Радивоје. *Прођа Вићенџије Појовић и синови: каталоги изложбе*. Чачак: Народни музеј, 2021.

Бојовић, Радивоје. *Српске шћамџане књије XIV века из збирке Народног музеја у Чачку*. Чачак: Народни музеј, 2009.

Кнежевић, Branko. *Specijalno bibliotekarstvo*. Beograd: Trebnik, 2002.

Милуновић, Драгана. „Специјалне библиотеке у Републици Србији: стање у 2003. години и приоритети развоја са предлогом за унапређење рада”, *Инфошека* (2005), 209–2015.

Митрић, Марина. „Специјалне библиотеке у установама културе – стање и проблеми”, *Савремена библиотека* 26 (2001), 41–49.

Тимотијевић, Милош. „Дуг пут оснивања Музеја у Чачку”, *Сјоменица Народног музеја у Чачку: 1952–2012* (2013), 5–13.

Тимотијевић, Милош. „Оснивање музеја у Чачку”, *Зборник радова Народног музеја XXVI* (1996), 5–15.

Тимотијевић, Милош. „Шест деценија рада Народног музеја у Чачку (1952–2012)”, *Сјоменица Народног музеја у Чачку: 1952–2012* (2013), 15–26.

The Establishment, Development, and Functions of the Special Library of the National Museum in Čačak

This article analyses the origins, development, and functions of the special library of the National Museum in Čačak, focusing on the circumstances of its establishment, the conditions and modes of its operation from its formation to the present day, and the roles it performs within the institution. The study is based on written records available in the museum library and archives at the time of its establishment, as well as on the direct examination of the library holdings.

The establishment and development of the special library are considered in parallel with the founding of the Museum itself, given that the library functions as an integral part of the institution. The earliest recorded library item dates to 1953. The acquisition of literature followed diverse channels, and alongside essential materials related to the Museum's core activities, the Museum also preserved valuable examples of old and rare books.

Over time, the library of the National Museum became an integral part of the Museum's overall activities. Its primary purpose was to support curators and researchers by providing a carefully selected collection that supplemented the information and resources necessary for their work. Although efforts were made to build a professional collection, systematic and standardised library activity began to develop only later, once all of the Museum's main departments had been established.

The library developed into a research-oriented institution during the 1990s, when its holdings evolved into a specialised scholarly collection that has continued to advance toward its present status. It was entered in the official register of libraries in 1996, and in 1999 it employed its first professionally trained librarian. By that time, a card-based alphabetical catalogue had already been created and remains in use today. The modern cataloguing and processing of the library holdings began in 2006, with the introduction of a dedicated library information system.

In addition to an extensive collection of monographs and a substantial corpus of serial publications—many of them in foreign languages—the holdings include an important reference collection consisting of general, national, and specialised encyclopaedias, biographical and linguistic dictionaries, lexicons, bibliographies, manuals, catalogues, and guides. In accordance with its function, the collection is primarily oriented toward scholarly and professional literature in the fields of art history, history, archaeology, ethnology, palaeontology, and conservation.

Further development of the museum library should focus on the digitisation of its holdings and the more intensive automation of its operations.

Jovana Božović

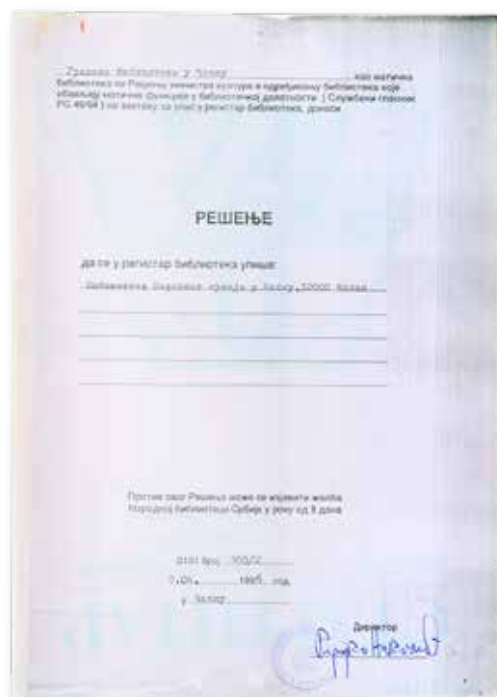
Сл. 1 – Зграда Старог начелства (фото М. Бојовић)

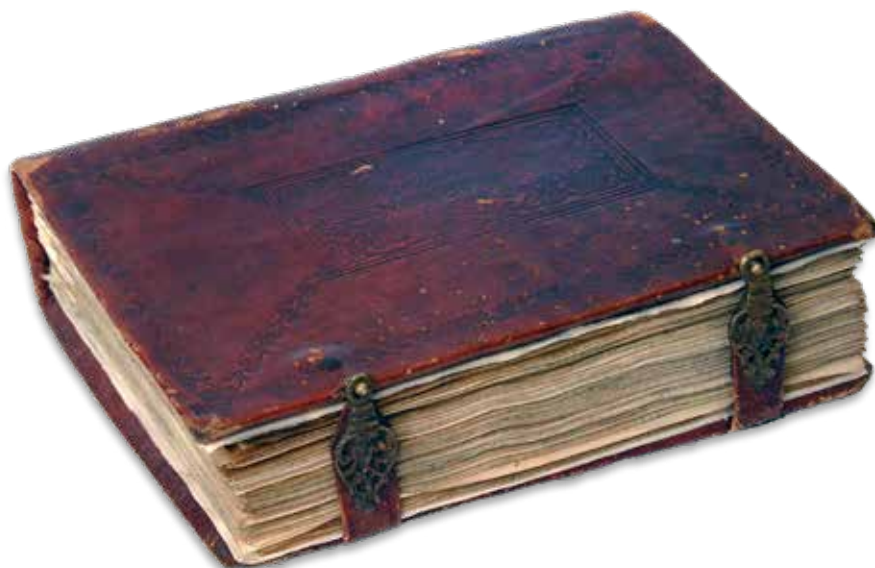
Сл. 2 – Улазна књига музејског материјала (Фото М. Бојовић)

Сл. 3 Прва Књига инвентара библиотеке
(Фото М. Бојовић)

Сл. 4 – Решење о упису у регистар библиотека
(Фото М. Бојовић)

Сл. 5 – Јежевичко четворојеванђеље (Фото Архива НМЧ)

Сл. 7 – Одељење монографских публикација
(Фото М. Бојовић)

Сл. 6 – Одељење периодике
(Фото М. Бојовић)